

ВІДГУК

на дисертаційну роботу Чорної Валентини Володимирівни на тему «Гігієнічне оцінювання закладів охорони здоров'я для надання психологічної і психіатричної допомоги населенню в довоєнний період та в умовах воєнного стану», що подана на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.01 - Гігієна та професійна патологія

Актуальність теми дисертації. Недосконалість, застарілість чинної нормативної бази санітарного та містобудівного законодавства з проектування, будівництва, утримання та експлуатації закладів охорони здоров'я, зокрема психіатричних відділень лікарень загального профілю, яка не відповідає сучасним європейським стандартам і не враховує кращі світові практики, потребує імплементації міжнародного досвіду в організації надання послуг з охорони психічного (ментального) здоров'я населення, як складової системи громадського здоров'я з метою створення безпечних умов життєдіяльності пацієнтів й збереження здоров'я населення України в цілому, особливо у воєнний та післявоєнний періоди.

За прогнозом МОЗ України у зв'язку з бойовими діями наслідками повномасштабної війни російської федерації проти України кожна п'ята людина в Україні матиме важкі психічні травми, і кожна десята відчує тривогу, депресію, психосоматичні розлади середнього та важкого ступеню, які можуть тривати від 7 до 10 років. Близько 15 млн українців, із них понад 7,7 мільйонів внутрішньо переміщених осіб, потребують психологічної консультації, і 3-4 млн українців потребують медикаментозного лікування лікарями-психіатрами.

Дана дисертаційна робота й присвячена науковому обґрунтуванню умов утримання та експлуатації закладів охорони здоров'я, що надають психіатричну допомогу населенню, постраждалому внаслідок військової агресії з урахуванням міжнародного досвіду в розв'язанні цієї проблеми. Отже, актуальність дисертаційної роботи В.В. Чорної не викликає сумніву.

Мета дисертаційної роботи полягала в науковому вдосконаленню гігієнічного оцінювання забезпечення ефективності надання психологічної й психіатричної допомоги населенню в закладах охорони здоров'я в умовах реформування медичної та містобудівної галузей в період воєнного стану та післявоєнного періоду.

Для досягнення цієї мети автором дисертаційної роботи поставлено і вирішено низку завдань, кожне з яких є окремим важливим питанням гігієни закладів охорони здоров'я, що надають психіатричну допомогу та послуги з охорони психічного здоров'я населенню України. Ці завдання чітко

сформульовані автором у «Вступі», реалізовані, з використанням сучасних, інформативних, адекватних поставлених меті та завданням методів дослідження, у відповідних розділах дисертації й на них надані конкретні відповіді у «Висновках».

При цьому слід зазначити, що дисертаційна робота виконувалася самостійно, з використанням матеріалів власних натурних, аналітичних та лабораторних досліджень та даних НДР ДУ «Інститут громадського здоров'я імені О.М.Марзеєва НАМНУ»: «Удосконалення гігієнічних підходів до планування громадської та житлової забудови» (шифр теми АМН.05.20, номер держреєстрації 0119U000546), в лабораторії гігієни планування та забудови населених місць згідно з договором про творчу співпрацю між ДУ «ІГЗ НАМНУ» та Вінницьким національним медичним університетом імені М.І. Пирогова (угода №30 від 19 грудня 2018 р.).

Натурні дослідження автор проводила на базі комунального некомерційного підприємства «Вінницької обласної психоневрологічної лікарні ім. акад. О.І. Ющенко Вінницької обласної Ради» в мирний час і в умовах воєнного стану.

В якості *об'єкта дослідження* нею була обрана психоневрологічна лікарня, на базі якої дисертант вивчала формування нормативно-правової здоров'язберігаючої складової проектування сучасних закладів охорони здоров'я з надання психологічної та психіатричної допомоги; комплекс гігієнічних показників архітектурно-планувальних рішень по створенню належних і безпечних умов праці, самопочуття та працездатність медперсоналу з урахуванням воєнного стану; вплив особливостей внутрішньолікарняного середовища на умови перебування пацієнтів, які мають психічні розлади.

Наукова новизна одержаних результатів беззаперечна й полягає в тому, що автором вперше в Україні проведено комплексне наукове дослідження з гігієнічного забезпечення проектування нових або реконструкції існуючих закладів охорони здоров'я, що надають психологічну та психіатричну допомогу населенню з урахуванням вимог щодо реформування медичної й містобудівної галузей під час воєнного та післявоєнного стану. При цьому, за даними аналізу відповідності національного санітарного та містобудівного законодавства у сфері проектування та будівництва психіатричних ЗОЗ сучасним європейським вимогам науково обґрунтовано та розроблено його здоров'язберігаючу складову з урахуванням воєнного стану; визначено вплив архітектурно-планувальних рішень, чинників внутрішньолікарняного середовища психіатричних закладів на самопочуття пацієнтів і медичного персоналу, на формування відхилень у стані здоров'я останніх; встановлено рівень санітарного та епідемічного благополуччя психіатричних ЗОЗ; розроблено алгоритм мультидисциплінарного й міжсекторального запровадження міжнародних і європейських стандартів у сфері створення безпечних та оптимальних умов надання психологічної та

психіатричної допомоги населенню й урахування їх в процесі реформування медичної, містобудівної галузей і відображення цього в проекті Закону України «Про психологічну, психіатричну допомогу населенню України»; обґрунтовано потребу у лікарях психологах, психотерапевтах у зв'язку з наслідками українсько-російської війни та розроблено норматив забезпеченості психологічною допомогою з розрахунку 1 посада психолога на амбулаторно-поліклінічний заклад (на 90 відвідувань пацієнтів за зміну), на другому та третьому рівнях надання психологічної допомоги – 1 посада на кожні 75 працівників ЗОЗ загального профілю і на кожних 50 працівників у ЗОЗ психіатричного профілю, що залучені до надання допомоги пацієнтам на робочій зміні (приміщення психологічного розвантаження - 12 м² і кабінет психолога 6 м²); обґрунтовано нові гігієнічні підходи до планування та забудови центрів первинної медико-санітарної допомоги (амбулаторій загальної практики – сімейної медицини), що надають первинну медичну психологічну послугу населенню з максимальним наближенням до їх місць проживання; удосконалено нормативно-правову та інформаційно-методичну бази з питань гігієни проектування, будівництва психіатричних закладів охорони здоров'я для забезпечення умов щодо збереження психічного здоров'я населення; розроблена концепція «Дорожньої карти» формування нормативної бази проектування та будівництва споруд і комплексів закладів охорони здоров'я.

Заслуговує позитивної оцінки й **теоретична цінність роботи**, оскільки на основі натурних досліджень дисертанта виявлено залежності психофізіологічного стану пацієнтів від санітарно-гігієнічних умов їх перебування в ЗОЗ психіатричного профілю, також виявлено особливості впливу санітарно-епідемічного стану зазначених закладів на умови праці медичних працівників. Удосконалено теорію профілактичної медицини щодо збереження психічного здоров'я пацієнтів, медичних працівників і населення в цілому за умов оптимізації архітектурно-планувальних рішень, санітарно-гігієнічного забезпечення ЗОЗ психіатричного профілю та організації психологічної й психіатричної допомоги населенню. Нарешті, автором розроблено модель надання медичної допомоги особам з порушенням психічного здоров'я на різних рівнях системи охорони здоров'я.

Практичне значення одержаних результатів заперечень не викликає. За результатами аналітичних, натурних досліджень і їх теоретичного узагальнення дисертантом розроблено гігієнічні вимоги до архітектурно-планувальних рішень ЗОЗ психіатричного профілю; обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення системи психологічної та психіатричної допомоги населенню України з урахуванням міжнародного досвіду, що викладено в таких нормативно-методичних документах, як: проекті державних санітарних правил

і норм «Санітарно-протиепідемічні вимоги до закладів охорони здоров'я, що надають стаціонарну медичну допомогу населенню»; Державних будівельних нормах України ДБН В.2.2-10:2022 «Заклади охорони здоров'я» (угода з ПАТ «КІІВЗНДІЕП» від 18.05.2017 р. №21); проекті ДБН «Заклади охорони здоров'я Ч.1. Об'єкти закладів з надання первинної медичної допомоги» й Ч.2. Центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф»; державних санітарних нормах і правилах ДСанПіН «Санітарно-протиепідемічні вимоги до новозбудованих, реставрованих і реконструйованих закладів охорони здоров'я», затверджені наказом МОЗ України № 354 від 21.02.2023; проекті Закону України "Про психологічну, психотерапевтичну допомогу населенню в Україні". Результати наукового дослідження представлено в матеріалах до Концепції («Дорожньої карти») формування нормативної бази проектування та будівництва споруд і комплексів ЗОЗ.

За матеріалами дисертаційної роботи запропоновано створення трирівневої психіатричної допомоги населенню України за аналогією загальноприйнятої медичної вітчизняної допомоги: на рівні первинної ланки (амбулаторії загальної практики – сімейної медицини); на вторинному – лікарні загального профілю з відділенням психіатричної допомоги, психіатричні диспансери чи реабілітаційні психіатричні денні відділення, університетські медичні клініки, заклади медико-соціальної допомоги тощо; на третинному – відділення високоспеціалізованих лікарень, інститутів психіатричного профілю, що внесено до нових Державних будівельних норм України: ДБН В.2.2-10:2022 «Заклади охорони здоров'я» (Основні положення); проекту Державних будівельних норм України: «Заклади охорони здоров'я частина (Ч)1. Об'єкти закладів з надання первинної медичної допомоги» та частина (Ч) 2. Центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф», проекту Державних санітарних норм і правил «Санітарні протиепідемічні вимоги до закладів охорони здоров'я, що надають стаціонарну медичну допомогу населенню».

За участі автора підготовлено методичні рекомендації: «Особливості мотиваційної діяльності медичних працівників охорони здоров'я, шляхи оптимізації», затверджені Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (протокол № 4 від 30 грудня 2021 р.), які впроваджено у навчальний процес кафедр загальної гігієни та екології Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького (акт впровадження від 14.06.22 р.), Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (акт впровадження від 01.09.22 р.), Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (акт впровадження від 20.06.22 р.), Буковинського державного медичного університету (акт впровадження від 11.07.22р.), кафедри медичної психології та

психіатрії з курсом післядипломної освіти Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (акт впровадження від 02.09.22 р.), до курсу з підвищення кваліфікації медичних працівників кафедри гігієни та профілактичної токсикології факультету післядипломної освіти Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького (акт впровадження від 09.06.22 р.), Вінницького обласного центру післядипломної освіти медичних працівників у Вінницькій області (акт впровадження від 05.07.22 р.), що підтверджено відповідними актами впровадження.

Дисертантом підготовлено й надруковано інформаційний лист «Санітарно-гігієнічні та протиепідемічні вимоги до розміщення закладів охорони здоров'я, вбудованих в житлові будинки» (№ 167 – 2020), який впроваджений у навчальний процес ряду кафедр: медичної психології та психіатрії з курсом післядипломної освіти та кафедри загальної гігієни та екології Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (акт впровадження від 22.09.20 р.) та від 02.06.21 р.); гігієни та екології № 1 Харківського національного медичного університету (акт впровадження 03.06.21 р.); гігієни та екології № 3, нині комунальної гігієни та екології людини з курсом вікової гігієни Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (акт впровадження від 15.05.21 р.), кафедри загальної гігієни та екології Івано-Франківського національного медичного університету (акт впровадження 15.06.21 р.), Департаментами охорони здоров'я обласних державних адміністрацій (ОДА): Закарпатської (акт впровадження від 03.06.21 р.), Львівської (акт впровадження від 14.06.21 р.), Житомирської (акт впровадження від 15.06.21 р.), Чернігівської (акт впровадження від 15.06.21 р.), Хмельницької (акт впровадження від 14.06.21 р.). Дисертант є співавтором монографії «Нові гігієнічні підходи до сучасного містобудування в Україні». - Київ: Медінформ. 2021). Апробацію результатів дисертаційної роботи здійснено на міжнародних та національних конференціях, форумах, симпозіумах, конгресах, а результати впроваджено у навчальний процес зазначених медичних вишів, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Оцінка структури дисертації, мови та стилю викладення. Дисертація Чорної Валентини Володимирівни написана за традиційною схемою, викладена логічно, грамотно, ретельно оформлена, легко читається та сприймається. Дисертація викладена на 627 сторінках (обсяг основного тексту дисертації складає 343 сторінок), ілюстрована 100 таблицями та 73 рисунками й складається із анотації, списку публікацій здобувача, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, аналітичного огляду літератури, розділу, в якому наведено дизайн і методи дослідження, 7 розділів власних досліджень, аналізу та

узагальнення результатів, висновків, списку використаних літературних джерел (601 назв, у т.ч. 149 джерела кирилицею та 452 латиною), 8 додатків.

Слід зазначити, що літературні джерела, на які автор посилається в роботі, охоплюють усі розглянуті питання й згадуються у відповідних структурних підрозділах дисертації. Всі розділи дисертації написані на достатньо високому науковому й методичному рівні за стилем викладення останніх, наведеними табличними та графічними зображеннями цифрового матеріалу. Висновки до роботи виходять із суті проведених досліджень, викладені чітко й заперечень не викликають.

За своєю структурою, об'ємом виконаних експериментальних досліджень, сформульованими науковими положеннями, висновками і практичним впровадженням результатів дисертація Чорної В.В. є завершеною науково-дослідною роботою.

У вступі (с. 50-62) представлені дані про актуальність дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота Чорної В.В. виконувалася самостійно, з використанням матеріалів власних натурних, аналітичних та лабораторних досліджень та даних НДР, яка виконувалася в лабораторії гігієни планування та забудови населених місць ДУ «ІГЗ НАМНУ» згідно з договором про творчу співпрацю з Вінницьким національним медичним університетом імені М.І. Пирогова, про що зазначено вище. Також у вступі висвітлені мета й завдання дослідження, наукова новизна одержаних результатів, їх теоретична цінність і практична значимість, особистий внесок автора, відомості про апробацію результатів дисертації та публікації. Для досягнення мети дисертаційної роботи автором сформульовано 8 завдань. Завдання адекватні поставленій меті дисертації. Для досягнення поставлених завдань дисертант вдало використав широкий спектр методик, які були направлені на виконання комплексу теоретичних, інструментальних та експериментальних наукових досліджень. Вони реалізовані у відповідних розділах дисертаційної роботи. Матеріали вступної частини дисертації оцінюються позитивно.

У першому розділі (с. 63-89) *«Гігієнічні питання розміщення та функціонування закладів охорони здоров'я психіатричного профілю як безпекова детермінанта надання медичних послуг (аналітичний огляд літератури)»* містить відомості про наукові роботи, виконані переважно в останні роки, і що стосуються, як актуальності наукового дослідження так відомостей про історичні аспекти створення спеціалізованих ЗОЗ психіатричного профілю в Україні. Акцентує увагу на порівняльному аналізі формування архітектурно-планувального, протиепідемічного та безпекового середовища в ЗОЗ психіатричного профілю країн ЄС та України. Коментує наукові доробки стосовно актуальних питань проектування та будівництва сучасних багатофункціональних наркологічних закладів; дизайнерських та

архітектурно-планувальних рішень реабілітаційних центрів ЗОЗ, центрів соціально-психологічної реабілітації як для дітей, так і для дорослих на прикладі закордонного досвіду; комплексу факторів (природно-кліматичні, містобудівні, соціально-демографічні, економічні, екологічні, санітарно-гігієнічні, естетичні, медико-технологічні, інженерно-технічні), які впливають на здоров'я пацієнтів та медичних працівників медичних закладів. Акцентує також увагу на недостатність вітчизняних наукових досліджень цього напрямку. Всього здобувачем використано 289 наукових джерел, переважна більшість яких іноземних авторів. Докладне ознайомлення з оглядом літератури та переліком посилань дозволяє констатувати, що дисертант добре володіє сучасною науковою літературою, вміє аналізувати, узагальнювати та робити відповідні логічні припущення й висновки. Проведений аналіз літературних джерел дозволив здобувачеві зробити висновок про актуальність своєї роботи, сформулювати мету та визначити завдання наукового дослідження для її досягнення, яких, як уже зазначалось, сформульовано 8. Розділ заслуговує позитивної оцінки.

У другому розділі *«Програма, предмет, основні методи дослідження»* на 21 сторінці (с.90-111) містить обґрунтування вибору напрямку досліджень, обсягу, матеріалів, методів і загальної методики проведення досліджень з теми дисертаційної роботи. Для досягнення поставленої мети автором була розроблена спеціальна методологічна схема, що передбачала 8 етапів і забезпечила можливість одержання повної та об'єктивної інформації при послідовному виконанні запланованих завдань.

Перші три етапи досліджень передбачали: вивчення та порівняльний аналіз санітарного й містобудівного законодавства України, а також зарубіжних країн у сфері проектування будівництва чи реконструкції існуючих психолого-психіатричних ЗОЗ, та визначення можливості імплементації гігієнічних нормативів європейського законодавства у вітчизняну нормативно-правову базу; потім - проведення санітарно-епідеміологічної експертизи проектних архітектурно-планувальних рішень існуючих 12 ЗОЗ ПП (21,4% з усіх закладів) за поглибленою програмою (за 125 показниками) також вивчення впливу чинників внутрішньолікарняного середовища на стан здоров'я пацієнтів з психічними розладами, які проходили лікування в комунальному некомерційному підприємстві (КНП) «Вінницька обласна клінічна психоневрологічна лікарня», за даними аналізу державної статистичної щорічної форми № 18 МОЗ України в період 2013-2022 рр. «Дослідження фізичних факторів навколишнього середовища», форми 7.8/1-21 «Протоколи дослідження мікроклімату».

Наступні два етапи передбачали проведення та узагальнення результатів соціологічних досліджень з анкетування родичів пацієнтів та пацієнтів щодо оцінки санітарно-гігієнічних умов перебування пацієнтів в КНП «Вінницька обласна клінічна психоневрологічна лікарня ім. акад. О.І. Ющенко Вінницької обласної Ради», також анкетування та психофізіологічні дослідження з оцінки показників стану здоров'я та професійного вигорання медичних працівників (з урахуванням статі, стажу роботи тощо), працюючих в ЗОЗ загального та психіатричного профілю залежно від внутрішньолікарняних умов, у мирний час і в умовах воєнного стану.

Наступні три етапи передбачали обґрунтування гігієнічних критеріїв до нормативної містобудівної бази України з проектування ЗОЗ психологічного й психіатричного профілю (ЗОЗ ПП); розроблення комплексу профілактичних заходів з попередження професійних захворювань медичних працівників ЗОЗ як загального так і психіатричного профілю, які направлені на унеможливлення розвитку предикторів професійного вигорання та формування хвороби; розроблення нової профілактичної моделі (або функціонально-організаційної системи) надання психолого/психотерапевтичної допомоги для покращення психічного (ментального) здоров'я населення України із застосуванням міжгалузевого (мультидисциплінарного) підходу, який передбачає міжвідомчу взаємодію та координацію зусиль всіх інституцій в єдину ланку.

Слід відмітити, що програма досліджень є логічною та включає послідовні етапи, при впровадженні яких здобувач використовує адекватні, достатні за об'ємом, методи дослідження, практично реалізовує гігієнічні принципи нормативного і дослідницького прогнозування.

Нарешті, для узагальнення отриманих результатів автором застосовано адекватні сучасні методи статистичної обробки сформованих баз даних.

У третьому розділі (с.112-181) *«Санітарно-гігієнічна оцінка умов праці медичного персоналу та умов перебування пацієнтів у сучасних психіатричних закладів охорони здоров'я»*, що складається з 6 підрозділів, дисертанткою проаналізовано законодавства Європейського Союзу щодо покращення психічного здоров'я населення, нормативно-правове забезпечення, починаючи з 1948 р. і до наших днів, процес деінституціалізації системи охорони психічного здоров'я населення різних країн світу та України. Проведено аналіз результатів гігієнічної оцінки проектних архітектурно-планувальних рішень і санітарно-гігієнічних умов існуючих ЗОЗ психіатричного профілю України (за авторською Програмою оцінки санітарно-гігієнічного стану). Проведено ретроспективний аналіз даних державної статистичної звітності Державних статистичних форм МОЗ України № 18 «Звіт про фактори навколишнього середовища, що впливають на стан здоров'я людини» у Вінницькій області за

період 2013-2022 рр. даних таблиці № 17, 12 «Дослідження фізичних факторів навколишнього середовища» і форм 7.8/1-21 ДУ «Вінницький обласний лабораторний Центр МОЗ України» за період 2020-2021 рр. щодо впливу чинників внутрішньолікарняного середовища ЗОЗ на стан здоров'я пацієнтів. Проведено санітарно-гігієнічну оцінку якості умов перебування пацієнтів з психічними розладами в стаціонарах ЗОЗ ПП. Проведено оцінку відношення майбутніх медичних працівників до пацієнтів з психічними розладами в умовах стаціонару з урахуванням проблеми стигматизації.

Матеріали розділу містять 11 таблиць і 14 рисунків. Серед рисунків привертають увагу фотоматеріали з коментарем автора стосовно існуючих умов перебування пацієнтів у закладах психіатричного профілю, як в Україні та і за кордоном, а також важливі дані опитування родичів пацієнтів. Заслужують схвалення також результати опитування майбутніх лікарів щодо стигматизації, які підкреслюють необхідність системних рішень щодо організації психологічної і психіатричної допомоги населенню України, починаючи з первинної профілактики. Позитивно оцінюються висновки розділу, матеріали якого висвітлені в 27 публікаціях.

У четвертому розділі (с.182-250) «Вивчення стану здоров'я медичних працівників психіатричних закладів охорони здоров'я та визначення чинників, що його зумовлювали в мирний час», який складається з 5 підрозділів, представлені результатами докладного аналізу захворюваності та поширеності психічних розладів серед населення різних країн світу й України та забезпеченості психолого/психіатричної служби медичними працівниками. Висвітлено дані оцінки стану здоров'я медичних працівників психіатричного та загального профілю ЗОЗ в мирний час (з урахуванням статі, стажу роботи, кваліфікаційної категорії тощо), визначено емоційну, поведінкову, ціннісно-мотиваційну складові. Представлено порівняння змін психофізіологічних показників здоров'я медичних працівників зазначених ЗОЗ в залежності від стажу трудової діяльності та визначено формування в них предикторів розвитку професійного вигорання, особливості мотивації та готовності до виконання професійних обов'язків і встановлення чинників, що впливають на ефективність їхньої праці в мирний час.

Заслужує позитивної оцінки проведене дисертантом опитування медичного персоналу щодо відношення до детермінант здоров'я та психоемоційного стану. Матеріали розділу ілюстровані 40 таблицями та 28 рисунками, прокоментовані літературними посиланнями. Висновки переконливі, заслуговують позитивної оцінки. Узагальнені результати висвітлені в 21 публікації.

У п'ятому розділі (с. 251-301) *«Вивчення стану здоров'я медичних працівників психіатричних закладів охорони здоров'я та визначення чинників, що його зумовлювали під час воєнного стану»*, викладеному на 50 сторінках, представлені матеріали з визначення обізнаності медичних працівників щодо стану свого здоров'я та чинників, які на нього впливають під час воєнного стану; висвітлено результати дослідження змін емоційного, поведінкового, ціннісно-мотиваційного компонентів та профілактичні заходи, яких вони дотримуються під час воєнного стану. Дисертантом обґрунтовано критерії змін у психофізіологічному стані здоров'я медичного персоналу ЗОЗ в залежності від стажу їх трудової діяльності, ступеня важкості праці за різними видами професійної діяльності, розвитку емоційного вигорання на різних фазах предикторів розвитку емоційного вигорання (ПРЕВ) та визначено особливості формування мотивації серед медичних працівників до виконання професійних обов'язків і встановлення чинників, що впливають на ефективність їхньої праці у воєнний стан. У висновках розділу представлені профілактичні заходи, запропоновані автором з покращення психофізіологічного стану медичних працівників ЗОЗ. Дані автора ілюстровані результатами власних експериментальних досліджень, представленими в 25 таблицях і 26 рисунками, оцінюються позитивно. Матеріали висвітлені в 3 публікаціях.

У шостому розділі *«Порівняльна оцінка психофізіологічних змін у медичних працівників у мирний час та умовах воєнного стану та визначення чинників, що впливали на стан їх здоров'я»* (с. 302-325) висвітлено узагальнення результатів дослідження автора, зроблені нею як в мирний час, так і в умовах воєнного стану щодо психофізіологічних змін у стані здоров'я та працездатності медичних працівників ЗОЗ.

Дисертанткою обґрунтовано статеву різницю психофізіологічних показників в умовах війни. Професійне вигорання у медичних працівників ЗОЗ під час воєнного стану знаходиться на високому рівні і є ризиком виникнення хвороб. Встановлено, що «Психічне вигорання» у жінок ЗОЗ психіатричного профілю характеризується більш значущим розвитком симптомів деперсоналізації під час війни, що характеризується підвищеним психологічним дистанціюванням від роботи, зниженням емпатії і байдужого/цинічного ставлення до оточуючих людей/пацієнтів, песимістичними думками про роботу, а також неадекватним відношенням до своєї родини. Встановлено, що у медичних працівників ЗОЗ загального профілю зовнішня негативна мотивація превалює над позитивною внутрішньою, що відображає специфіку роботи лікарів загального профілю. Разом з тим під час війни серед медичних працівників ЗОЗ психіатричного профілю не відмічається різниці між лікарями та середнім медичним

персоналом щодо розподілу внутрішньої та зовнішньої мотивації тоді як в мирний час у лікарів перевищувала внутрішня мотивація: бажання займатися і підвищувати свій професіоналізм.

Дані автора переконливі, ілюстровані результатами власних експериментальних досліджень, представленими в 16 таблицях. Матеріали розділу висвітлені в 14 публікаціях і оцінюються позитивно.

У розділі сьомому (с. 326-360) *«Гігієнічне обґрунтування заходів з оптимізації умов життєдіяльності пацієнтів з психічними розладами в закладах охорони здоров'я психіатричного профілю»*, який складається з 3 підрозділів, представлені результати, проведеного дисертантом порівняльного аналізу нормативної містобудівної бази України і країн Європейського Союзу, щодо дотримання санітарно-епідеміологічних вимог при проектуванні ЗОЗ, що надають психологічну й психіатричну допомогу населенню з урахуванням вимог реформування медичної галузі та умов воєнного стану. Висвітлено гігієнічне обґрунтування заходів з оптимізації умов перебування пацієнтів, які мають психічні розлади, в стаціонарах ЗОЗ психіатричного профілю. Приділена увага гігієнічному обґрунтуванню спеціальних заходів первинної та вторинної профілактики та запровадженню мультидисциплінарного алгоритму по забезпеченню оптимальних умов з надання психологічної та психіатричної допомоги населенню України з урахуванням міжнародних і Європейських стандартів. Представлена, створена автором модель надання медичної допомоги особам з порушеннями психічного здоров'я. Розділ, в якому результати власних експериментальних досліджень ілюстровані 4 рисунками та 7 таблицями з QR-кодом, за яким можна ознайомитись з нормативно-правовими документами (табл. 7.1, 7.2), прокоментовані літературними посиланнями, в цілому оцінюється позитивно. Матеріали висвітлені в 21 публікаціях.

Особливістю **розділу восьмого** (с. 361-386) *«Містобудівні рекомендації щодо гармонізації вимог з європейським законодавством у сфері проектування та експлуатації сучасних закладів охорони здоров'я»*, який теж складається з 3 підрозділів, є висвітлення обґрунтованих дисертантом етапів надання психологічної та психотерапевтичної допомоги населенню на первинному та вторинному рівнях медичної допомоги. Представлено запропонований автором відповідний проект Закону України для збереження психічного здоров'я населення у воєнний та післявоєнний період України. Показана імплементація міжнародного досвіду країн ЄС та інших країн світу з питань санітарно-гігієнічних вимог до проектування ЗОЗ ПП, досвід цифровізації (телемедицина, проактивна консультація) для створення оптимальних умов для пацієнтів, безпечних і комфортних умов праці для медичних працівників в національну

санітарну та містобудівну базу України. Викладені розроблені та впроваджені автором пропозиції до вітчизняної нормативної бази: «Державні санітарні норми і правила «Санітарно-протиепідемічні вимоги до новозбудованих, реставрованих і реконструйованих закладів охорони здоров'я», які затверджені наказом МОЗ України від 21.02.2023 р. № 354, та ДБН В.2.2-10:2022 «Заклади охорони здоров'я. Основні положення», проект Закону України "Про психологічну, психотерапевтичну допомогу населенню в Україні", що сприятиме створенню нового типу ЗОЗ психіатричного профілю в Україні з безпечним і комфортним середовищем не тільки для пацієнтів, а й для персоналу цих закладів. Дані автора переконливі, ілюстровані рисунком, прокоментовані літературними посиланнями. Матеріали розділу висвітлені в 9 публікаціях і оцінюються позитивно.

У розділі «Аналіз та узагальнення результатів» автор узагальнює результати виконаної роботи та зазначає, що вирішення завдань, поставлених нею при виконанні дисертаційної роботи, дозволило досягти поставленої мети щодо збереження та зміцнення психічного/ментального здоров'я населення України в умовах воєнного та післявоєнного стану в країні. Матеріали розділу викладені на 19 сторінках комп'ютерного тексту. Свої результати дисертант підтверджує аналізом літературних даних, яких у розділі згадується 68. Розділ заслуговує позитивної оцінки.

У висновках дисертаційної роботи, які повністю відповідають завданням, підтверджені достатнім обсягом фактичного матеріалу, стандартизованими методиками, оновленими сучасними надбаннями світової науки, а також репрезентативністю вибірки та підібраними адекватними та інформативними методами математичної обробки даних, автор узагальнює, аналізує і підсумовує, отримані нею результати. Висновки, а їх 10, представлені на с. 407-412, є логічним завершенням дисертації, відбивають реалізацію поставлених завдань, містять найважливіші наукові, теоретичні та практичні результати, отримані автором, ілюстровані цифровим матеріалом. В цілому висновки та практичні рекомендації, що викладені в дисертації, заперечень не викликають і оцінюються позитивно.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових і фахових виданнях. Результати наукових досліджень, отримані при виконанні дисертаційної роботи, були апробовані на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях і з'їздах. За результатами досліджень Чорною В.В. опубліковано 80 наукових праць у вітчизняних і зарубіжних виданнях, серед яких 28 публікацій відображають основні наукові результати (10 – одноосібні) у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, 9 - у журналах, що індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science

Core Collection. Видано 14 монографій із них 11 у міжнародних (США, Республіка Польща, Німеччина, Словаччина, Румунія, Грузія, Латвія) видавництвах; 4 – в наукових фахових виданнях інших держав (Республіка Польща, Індія), 3 навчальних посібники, 13 публікацій апробаційного характеру, 3 свідоцтва на раціоналізаторську пропозицію, 1 методичні рекомендації, 1 інформаційний лист.

Особистий внесок автора полягає у самостійному визначенні теми, мети та завдань дослідження, детальному огляді літератури й поглибленому аналізі літературних даних за темою дисертації, розробці дизайну та обґрунтуванні доцільності використання обраних методів дослідження: санітарно-гігієнічних, медико-соціальних, психофізіологічних і статистичної обробки отриманих даних; розробці комплексу профілактичних заходів з попередження професійних захворювань медичних працівників ЗОЗ загального та психіатричного профілю, спрямованих на унеможливлення розвитку предикторів емоційного вигорання та формування хвороби; участі у розробці проекту Закону України «Про психологічну, психотерапевтичну допомогу населенню України», який передбачає нову профілактичну модель (функціонально-організаційну систему) надання психолого-психотерапевтичної допомоги для покращення психічного здоров'я населення України в умовах воєнного стану, із застосуванням міжгалузевого та мультидисциплінарного підходу, які передбачають міжвідомчу взаємодію та координацію зусиль всіх інституцій в єдину ланку; ДБН В.2.2.-10:2022 «Заклади охорони здоров'я» та Наказу МОЗ України «Про затвердження Державних санітарних норм і правил «Санітарно-протиепідемічні вимоги до новозбудованих, реставрованих і реконструйованих закладів охорони здоров'я» та зміни до деяких нормативно-правових актів МОЗ» №354 від 21.02.2023 р.

Ідентичність змісту реферату і основних положень дисертації. Зауважень щодо оформлення дисертаційної роботи та реферату немає. Структура та зміст реферату ідентичні тим, що наведені в дисертації. Висновки по дисертації конкретні, відповідають завданням дослідження, відображають усі закономірності, що адекватно впливають з результатів роботи, є цілком логічними, науково обґрунтованими, такими, що мають об'єктивне підґрунтя та носять чітко виражений інформативний характер. Висновки привертають увагу на себе вагомою науковою новизною, теоретичною цінністю й практичною значимістю для сучасної гігієнічної науки та санітарно-епідеміологічної практики. Отже, дисертаційна робота Чорної Валентини Володимирівни на тему «Гігієнічне оцінювання закладів охорони здоров'я для надання психологічної і психіатричної допомоги населенню в довоєнний період та в умовах воєнного стану», заслуговує позитивної оцінки.

Під час вивчення матеріалів дисертації, аналізу наукових публікацій

дисертанти фактів академічного плагіату (в тому числі запозичення ідей, моделей, відсутності належних посилань, помилок цитування тощо) не виявлено. Робота не містить ознак фабрикації чи фальсифікації результатів досліджень. Отже, наявності порушень академічної доброчесності не виявлено. Принципових зауважень до дисертаційної роботи немає.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Чорної В.В. в цілому, хотілося б одержати відповіді на наступні запитання:

1. Виконання Вами наукових досліджень передбачало використання різних методологічних підходів, форм і методів проведення експерименту. Які конкретно методи були використані при цьому та чому?

2. Позитивна оцінка рівня виконання дисертаційної роботи передбачає її теоретичну цінність і практичне значення наукових результатів. В чому полягає практичне значення виконаної Вами дисертації?

3. У чому полягає різниця, якщо вона є, в організації надання послуг з охорони психічного здоров'я на урядовому рівні в Європейському Союзі та в Україні?

4. Поясніть особливості проведення санітарно-епідеміологічної експертизи при проектуванні будівництва та реконструкції існуючих закладів охорони здоров'я психіатричного профілю.

Зазначені запитання не зменшують наукової новизни та практичної значимості роботи і тому не впливають на її позитивну оцінку.

Висновок. Дисертація Чорної Валентини Володимирівни на тему «Гігієнічна оцінка закладів охорони здоров'я для надання психологічної і психіатричної допомоги населенню в довоєнний період та в умовах воєнного стану» на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.01 - гігієна та професійна патологія є самостійною завершеною науковою працею, яка виконана на високому науково-методичному рівні. В дисертаційній роботі вперше на підставі комплексних експертно-аналітичних, санітарно-гігієнічних, лабораторних досліджень, проведених в умовах натурного експерименту, та теоретичного узагальнення результатів науково обґрунтовано вирішення актуального завдання профілактичної медицини – забезпечення умов для збереження громадського (ментального/психічного) здоров'я та профілактики психічних розладів у населення в умовах воєнного і післявоєнного стану в країні. Результати цих досліджень мають суттєве значення для гігієнічної науки та практичної охорони здоров'я.

За своєю актуальністю, новизною, теоретичним і практичним значенням, ступенем обґрунтованості і достовірності положень, висновків та рекомендацій в повній мірі відповідає вимогам пп. 7 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженим Постановою

Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 502 від 19.05.2023), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.01 – гігієна та професійна патологія.

Офіційний опонент,
завідувач кафедри комунальної гігієни та
екології людини з курсом вікової гігієни
Національного медичного університету
імені О. О. Богомольця,
д. мед. н., професор

С.І. Гаркавий